

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

Citation: Holberg, Ludvig: "Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret", i Holberg, Ludvig: *Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret*, udg. af F.J. BILLESKOV JANSEN ; Volmer Rosenkilde , Rosenkilde og Bagger, 1969-1971, s. 149. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-holberg10-shoot-idm140342680828976.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

LIBR. II. EPIGRAMM. I

*Solum prudentem veteres dixere beatum:
Errant. Qvis stulto faustior esse queat?*

De Stoiske Philosophi sige, at en viis Mand er alleene lykkelig. Dette underskriver jeg og i alle Maader, saa at 150 hvis man beskylder mig at gaae ud af den alfare Vey, og at forfægte usædvanlige Meeninger, saa skal man finde, at jeg her er gandske orthodox. Jeg veed, at de fleste Mennesker forarge sig over selsomme Meeninger. Jeg selv støder mig ogsaa ofte over de samme, helst naar jeg merker, at de anføres alleene for at lade see et slags Esprit, og at tilkiendegive, at man seer dybere ind udi en Ting end andre. Jeg underskriver derfor med andre dette Stoiske Axioma, og gierne tilstaaer, at en viis Mand er alleene en lykkelig Mand. Jeg holder og de Argumenter og Beviisligheder kraftige, som herom anføres af de Gamle, helst af Cicerone, hvilken med saadan Fynd haver udført denne Materie, at intet fast dertil kand legges. Thi hvilket fornuftigt Menneske kand vel negte, at jo de alleene ere rige, frie og lykkelige, som foragte Gods og Formue, som herske over sig selv, og som af ingen Modgang lade sig anfægte? og hvo negter, at de jo ere ulykkelige, Trælle og Nødlidende, som ere Slaver af deres egne onde Tilbøyeligheder, som nedslaaes af mindste Fortred og Anstød, og udi største Overflod, saasom Tantalus, hungre og tørste? Jeg indvikler mig derfor udi ingen Tvistighed for denne Materie: jeg følger her udi Strømmen, og priiser med andre dem alleene rige, frie og lykkelige, som besidde Viisdom.

Der er alleene herved en Knude, som jeg gierne vilde bede dem umage sig at løse, som uden Exception forfægte dette Axioma. Jeg vilde bede dem at gjøre en nøje Beskrivelse og Afrisning over en viis Mand. Thi jeg tvivler ikke om en viis Mands Lykkelighed. Jeg tvivler alleene, om der virkeligen findes saadanne Creature, som Stoici kalde viise Mænd. Jeg tvivler, om de ere til i Naturen, eller om de ere alleene til udi Philosophorum Hierner. Jeg veed, at vi ere Mennesker, og at vi derfor ere menneskelige Vilkor underkastede. Jeg kand, siger den store Philosophus Crantor, ikke bifalde dem, som tale saa stort og prægtigt om en vis slags Koldsindighed og Indolence, da den dog hverken er eller kand være. Vi ere ikke dannede af Flintesteene, men der er udi vor Sind noget blødt, veegt og skrøbeligt, 151 som let lader sig bøye. Man seer her af en Stoisk Philosophi egen Tilstaaelse, hvor ilde grundet den Qvalitet er, som tillegges en viis Mand, og at saadant ikke kand forstaaes om en viis Mand, som virkeligen saaledes er, men alleene om, hvorledes han burde være. Thi Cicero selv siger paa et andet Sted om saadan Mand: at han ligner ham ikke med Mennesker, men holder ham for at være Guderne liig (*Hunc ego non cum summis viris comparo, sed Diis simillimum judico.*)

Saasom nu dette forholder sig saaledes, og Erfarenhed viser, at den Fuldkommenhed, den Sindets Styrke og den Følesløshed, som tillegges viise Mænd, ere heller udi Philosophorum Indbildning end udi Naturen, saa kand man sige, at den Lykkelighed, som tillegges alleene de Viise, heller findes hos Daarer. Dette kand videre forklares ved at sammenligne en Daare med en viis Mand, saaledes som een kand være, der bestaaer af Kiød og Blod, det er, som er et Menneske.

Der ere utallige Ting, som pine og plage viise Mænd, alleene efterdi de ere viise. Thi, som de kiende sig selv, saa see de, hvad de formaae og ikke formaae, saa se de deres Feil saavel som deres Dyder, deres Svaghed saavel som deres Styrke, saa see de og, hvad de besidde, og hvad dem fattes. Forbigangne, nærværende og tilkommende Ting staae dem ideligen for Øjene. De see de Feil, som de have begaaet, og frygte at begaae andre paa nye. Heraf kommer det, at de svæve stedse udi Bekymring, Fortrydelse og Frygt; hvorved den Lykkelighed, som bestaaer udi Sindets Roe og Hvile, ligesom formørkes og forstyrres. Saa ofte de bedrive noget uforsigtigen, fordømme de deres Uforsigtighed, hvilket ikke kand skee uden Sindet derved foruroliges. Saa ofte de forrette noget med Succes, saa ere de selv dermed ikke gandske fornøjede, saasom de udi de mest fuldkomne Ting see en Slags Ufuldkommenhed, dømme, at Tingen kunde have været bedre udført, beskylde sig selv, og frygte for andres Critique derover, saa at deres Viisdom og Skiønsomhed 152 selv foraarsager, at de ingen fuldkommen Glæde og Fornøjelse kand have af deres egne Idretter. Aristoteles var selv ikke fornøjet med sine egne Skrifter, men befoel paa sit yderste, at de skulde suppleres, skiønt alle ansee dem, som et stort Lærdoms Liggendefæ. Virgilius var plaged med samme Bekymring, og derfor befoel at kaste paa Ilden hans Heroiske Poema, som Efterkommerne have anseet, som et af de allerprægtigste Verk, og som overgaaer fast et Menneskes Kræfter. En viis og eftertænsom General kand neppe med Alexandro sove roeligen paa samme Tiid, som et stort Feltslag forestaaer: Og en klog Minister skielver saa ofte han skal give et Raad. Thi at frygte og at betænke sig er enhver fornuftig Mands Character. Herudover, da een engang bebreidede Cleanthes hans Frygtsomhed, svarede han: *Min Frygt vil foraarsage at jeg desmindre vil synde.*

Fra deslige Bekymringer ere Narre befriede. Naar de forrette noget ulykkeligen, skyde de Skylden paa Lykken; naar de begaae en Feil, vil de ikke tilstaae deres Forseelse; og naar andre belee dem, prise de sig selv. Naar nogen censurerer deres Ord og Gierninger, henregne de det enten til Calumnies eller Folks slette og fordervede Smag. Den Latter, som gemeenligen findes hos Daarer, og som følger paa deres Ord og Tale,

tilkiendegiver, at de admirere sig selv, og viser, at de ere fornøjede med deres egne Ord; og naar andre derudaf ikke bevæges, holde de for, at man ikke ret haver fattet Talens Fynd, og fundet Kiernen derudi. De ansee dem, der uden Bevægelse høre deres Tale, som tykhovede Mennesker, have Medlidenhed med dem, og bestyrkes udi den Tanke, at de alleene ere kloge. Naar de gjøre Vers, give de ingen efter uden Homero, som Poeten siger, propter mille annos, det er, i Henseende til Skriftets Antiquitet. Naar de skrive Historier, kiende de ingen uden Livius at være deres Overmand.

Naar derfor saaledes er, hvo kand da nægte, at den Egenkierlighed, som findes hos Daarer, jo opfylder deres Hierter med en bestandig Glæde og Fornøjelse, uden at 153 man ogsaa vil nægte, at den Glæde, man haver udi Søvn, er en virkelig Glæde. Hvis en Daare ingen Dyd besidder, troer han dog sig at være begaved med alle, og den Troe eller Indbildning er en Art af Possession. Thi ligesom den indbildte Syge er virkeligen syg: saa er ogsaa en indbildt Ejendom, saa længe Indbildningen varer, en virkelig Ejendom. Man kand ligne en Narr med den syge Mand, der bildte sig ind, at han ideligen hørte en himmelsk Musik for Ørene, og derfor nægtede at give Salarium til den Læge, som havde cureret ham, saasom han ansaa ham heller som en Fiende og Røver, der havde skildt ham ved al sin Glæde og Fornøjelse. Eller man kand ligne en Daare ved den Atheniensiske Giek, hvilken glædede sig over alle de Skibe, som indkomme udi Havnen, saasom han bildte sig ind, at de alle hørte ham til. Saaledes flatterer en Daare sig altid selv, hvor han beskuer sig; fra Hovedet indtil Fødderne seer han intet uden Skiønhed og Ziirlighed, og merker ingen Fejl. Thi Lyder selv komme ham for at være lige saa mange Fuldkommenheder. Narre tage og Skyggen for Legemet, løbe efter Dukkety og forfængelige Titler og andet deslige, hvilke de ansee som solide Herligheder; og saasom de samme uden stor Møye kand erholdes, saa finde de ideligen noget, som fornøjer Sindet. Naar de se sig at være foragtede, og udelukte fra Embeder, ynke de sig ikke selv: thi, saasom de meene, saadant at skee af Misundelse, beklage de Republiken, der undertrykker Dyd, og ikke kand skiønne paa dydige og duelige Borgere. Saaledes seer man, at Daarer ere meer bevæbnede mod all Anstød, end Viise.

Philosophi give os herlige Præcepta; de opmuntre os til Taalmodighed, ja til en slags Følelseshed, sigende, at Viisdom er et Skiold, hvormed man kand bøde for sig mod alle Ulykker, Fristelser og bedragelige Vellyster. De sige, at viise Mænd, som med saadant Skiold ere bevæbnede, ere alleene lyksalige. Om dette prædike de ideligen; men, naar man beder dem at vise et Exempel paa Mennesker, hvorom de tale saa prægtigen, kand de blant det heele 154 menneskelige Kiøn neppe vise nogen, som svarer til de giorte Afrisninger, det er, nogen, som er følelsøs mod alle Anstød, eller som med Svanen dør syngende. Lader os betragte Cicero selv, lader os betragte Seneca, hvilke med største Fynd have talet om slige philosophiske Qvaliteter: man seer jo den eene af dem at henfalde undertiden til qvindagtig Skrøbelighed; man seer den anden ofte udaf Frygt at være stum og maalesløs; og man seer dem begge at hige efter Riigdom og verdslig Ære, saa at de vende Verden ikke Rygg, førend Verden vender dem Ryggen, og ere ferdige at dantze igien, naar Verden begynder paa ny at spille for dem. Man maa rose sig af sin Følelseshed, saa meget som man vil, saa er det dog ikke andet end en Stortalenhed. En Possidonius kand vel sige, at Smerte er ingen Smerte; men hans Sukke, hans Vriden og Venden med Kroppen viser, at han tilstrækkeligen føler den. En Arria kand med forstilt Mine rekke sin Hosbond Kniven, hvormed hun har saaret sig, og sige: Poete, non dolet: Poete! *jeg føler ingen Smerte*. Men med all den Grimace følede hun den dog: thi ingen bilder sin Rygg ind, at Spidsrødder ere behagelige; og ingen kand faae sin Mund til at troe, at Edike er Canarie-Sek. Men lad være, at der findes nogle, som ved Philosophie have naaet saadan Fuldkommenhed, saa ere de samme dog gandske rare, og saadanne, som ikke ret vide, om de besidde saadanne Qvaliteter virkeligen, eller om de ere forstillede. Tvertimod: Erfarenhed giver os store Lister paa Daarer, som skikke sig fortreffeligen udi alle Tilfælde, og imodstaae Modgang, Haanhed og Foragt langt bedre end de saa kaldne Viise.

Jeg siger, at Daarer skikke sig bedre udi Modgang, Foragt og Remotion fra Embeder og Værdigheder, efterdi de troe, at alt hvad som hender dem, hender dem uforskyldt. Og har man ikke behov at lede efter Exempler af daglig Erfarenhed og af Historier, for at blive overbeviset herom: thi Exemplerne ere store og mangfoldige. Herimod kand vel siges dette, at Daarer vide mindre at regiere sig selv 155 udi Medgang; iligemaade, at de i Henseende til deres Vanvittighed ere mest Foragt underkastede. Dertil kand svares, at der hos Daarer vel findes større Skrøbeligheder udi Medgang; men hvad Modgang angaaer, da staae de bedre derimod end de Viise, og det i Henseende til de Aarsager, som vidtløftigen ere anførte. Og hvad den Foragt angaaer, som man holder for, at de i Henseende til deres Vanvittighed og Uduelighed stedse maa leve udi, da kand derudaf intet Beviis tages til de Stoiske Meeningers Bestyrkelse: tvertimod, intet er sterkere til at kuldaste de samme, end Daarernes Vilkaar og Skiebne. Thi de, som herudi beklage deres Vilkor og foragtede Tilstand, synes ikke at have Kundskab om Historier og om Tiderne, ja de synes at tale mod daglig Erfarenhed. En vis Philosophus blev engang adspurt, hvad han helst vilde ønske sig, om Vallet blev ham given, enten Viisdom eller Riigdom, hvortil han svarede:
Malle me doctum, doctos nisi sæpe viderem
Nudos stultorum serpere vestibulis.

Det er: *Jeg vilde heller ønske mig Viisdom, hvis jeg ikke saa ofte saa de Viise at gjøre Opvartning og at hovere udi Narrers Forstuer.*

Lader os stille for Øjene Societeters og Republikeners Tilstand, lader os holde Munstring over Viise og over Daarer, lader os ligne de førstes Tilstand med de sidstes, saa ville vi strax see, hvis Skiebne er best, eller

mest at beklage. Vi ville strax merke, at de Viise og Fornuftige sejle ligesom blant Skiær og Klipper, som ideligen true med Skibbrud, da Daarer derimod ligesom for fuld Sejl, uden Fare og Anstød drives til Havnen: thi, saa mange Meriter, som findes hos de første, saa mange Hindringer udi deres Forfremmelse, og jo nærmere een er ved Maalet, jo vanskeligere og sildere naaer han det, efterdi alle rotte sig sammen mod Dyden og stræbe at lukke Ærens Dør til for de Viise, just fordi de have gjort sig værdige til Ære.

156

Det gaaer her ikke anderledes til end udi Leeg, helst udi det Kort-Spill, som kaldes Imperial, hvorudi de som have mest Stræge paa Bordet, og ere nær ved at vinde Spillet, tabe snarest, efterdi alle de andre Spillere foreene deres Kræfter mod ham. Taabelige og vanvittige Mennesker derimod finde ingen Hindringssteene paa deres Vey. Alle ynde dem vel, efterdi de ikke besidde de Dyder og den Capacitet, som kand opvække Misundelse. Man seer derfor at Daarer blive ligesom paa Folkets Skuldre baarne til Ære og Værdighed, just fordi de ere Daarer, og at de beklædes med Embeder, just efterdi de ere uværdige dertil. Det heder, som Chrysippus fordum sagde: *Hvo som skikker sig ilde, mishager Guderne, og hvo som skikker sig vel, mishager Menneskerne*. Heraf kommer det, at de listigste Mennesker, som mest tragte efter Høyhed, med stor Fliid søge at skiule deres Qualiteter, paa det de des sikkert og snarere kand komme til Maalet. Thi det heeder: Den er undertiden viis, som veed at være uviis. Herudover gik Sixtus 5. krum og heldede sig paa en Stav, paa det at alle skulde troe, at han formedelst Skrøbelighed ikke kunde leve længe, eller i det ringeste, at han ikke vilde gjøre mange krumme Spring, men lade sig trekke ved Næsen; og var det ved saadan Forstilling alleene, at han blev Pave. Historien viser ogsaa, at det var ikke uden Keiser Claudii Daarlighed, som frelsede hans Liv, og banede ham Vey til Thronen: thi han havde ikke levet saa længe, han havde ikke blevet Herre over den Romerske Verden, hvis han havde havt sensum communem, eller hvis mindste Gnist af Forstand havde ladet sig see hos ham under Caligula, hvilken hadede og forfulgte alt hvad som havde Navn af Dyd. Man seer saaledes, at de, som ere bevæbnede med Daarligheds Skiold, gjøre store Skræv, og uden Hinder gaae igiennem Verden; ja ligesom de Viise maa slaae sig frem, saa drives disse frem af nogle, og andre jævne Veyen for dem. Derfor siger man udi Ordsproget, at galne Folk have ikke Pas fornødent, item at Lykken er Daarers Formynder. Det var derfor, at den, der kastede en Steen efter 157 en Hund og rammede sin Stivmoder, sagde: Lykken er bedre end Forstanden.

Ταυτόματον ἡμῶν καλλίω βουλεύεται.

Lader os kaste Øjene videre om. Lader os examinere Kirkehistorier: vi ville deraf lære, at de Viises Vilkor er ligesaa haard, ja end haardere. Thi viise og skønsomme Mennesker, saasom de holde for, at Naturens Lys og Siælens Forstand er en Gave eller et Pund, som GUD haver betroet dem til at udlede Sandhed, saa holde de det for en Pligt at efterforske alting med Omhyggelighed, saa studere, arbeide og svede de, og lade sig intet være suurt og fortrede ligt for at finde det Liggendefæe, som de lede efter. De raisonnere saaledes med sig selv: hvis Biergmænd lade sprænge Bierge og Klipper, og grave sig med Livs Fare ned udi Jorden, for at leede efter Metall-Aarer, hvis Dukkere lade sig nedsænke til Havets Bund, for at finde en Perle: saa er det haanligt for Mennesker at være lunken udi deres Saligheds Sag og udi Sandheds Efterforskning. Men hvad er Høsten af saadan Bekymring og saadant Arbeide? Frugterne deraf ere gemeenligen, Forfølgelse, Landflygtighed, Baand, Fængsel, Gravsteds Nægtelse, ja saa vidt det staaer udi Forfølgernes Magt, ævig Fordømmelse. Tvertimod: en Daare eller et tykhoved Menneske veigrer sig enten ved at meditere, paa det dets Roelighed ikke skal forstyrres, eller kand ikke efterforske formedelst Hiernens Sløvhed. Men just denne Uduelighed eller Dovenskab giver ham en riig Høst; just dette erhverver ham Navn af en redelig, gudfrygtig, stille og rettroende Siæl.

Hunc optant generum Rex et Regina; puellæ

Hunc rapiant: qvicsquid calcaverit hic, rosa fiat.

De Frugter, som Daarer høste, ere derfor Belønninger, Ære, Kierlighed, og alt hvad et Menneske kand ønske sig.

158

En Daare elskes saa længe, som han lever, æres, berømmes og undertiden canoniceres efter hans Død.

Hvis nu de Stoiske Viise kand med Taalmodighed fordøje alt dette, hvis de med et glad og roeligt Sind kand ansee Had, Misundelse, Spot, Forfølgelse etc. som Ting, der angaae ikke dem, da vil jeg gjerne prise dem lyksalige, ja desmeer lyksalige, jo fleere og jo større deres Sejervindinger ere, og jo større Tapperhed de have ladet see imod deres Fiender. Men, som Erfarenhed viser, at der gives ikkun faa slige Helte in rerum natura, og at den Heroismus eller uovervindelige Sindets Kraft kand alleene tillegges dem, som GUD ved en besynderlig Naade bevæbner og begaver med meere end menneskelige Qualiteter, saa kand dette Stoiske Axioma ikke holde Stik.

Vel er sant, at man kand anføre adskillige Exempler, som synes at kunde svække denne min Dissertation, og at man kand vise Philosophos, der med Tapperhed have begejnet alle Ulykker, og derfor have høstet rige Frugter af deres Dyder; ligesom man kand vise Daarer og uduelige Mennesker, der have

ladet sig nedslaae af Modgang, og der stedse have levet udi Foragt. Men man kand anføre langt fleere Exempler, som vise Contrarium, og som bestyrke denne min Thesin. Det er derfor, at en moderne Philosophus siger: *Hvis Viisdommen selv paatog sig Kiød og blev Menneske, vilde dens Puls slaae stærkere naar den skulde løbe Storm mod en Fæstning, end naar den skulde gaae til Bords at spise*. Der fortælles om en vis lærd Mand, at han beklagede sin Fødsel, i det han var født af ægte Forældre; og at han ofte raabte: *Hvi er jeg ikke fød en Horeunge?* saasom han merkede, at deslige Folk gjorde store Trin i Verden, og havde mest Lykke. En anden kunde med samme Føje sige: *Gid jeg var en Nar!* naar han merkede, at Lykken saa fortrefelig bød paa Forstanden. Den skiemtsomme Poet Horatius siger: *Jeg vil heller være en Nar, naar mine Daarligheder enten foraarsage mig Fornøjelse, eller jeg ikke merker dem, end være klog og fortæres af Bekymring*.

159

- - *Prætulerim, delirus inersqve videri,
Dum mea delectent mala me, vel deniqve fallant,
Qvam sapere et ringi, - -*

Man seer jo, at mange fornuftige Mennesker paatage sig Narremaske, og under den samme gaae videre fort end under Viisdoms Kaabe: og, hvis Narre ikke ere lyksalige udi andres Øjen, saa ere de det dog udi deres egne Tanker, i det at de ikke see hvad dem fattes, og i det at de gjøre Børneverk til Heltegierninger. Hvo kand negte, at jo Don Quixot var lyksalig, efterdi han bildte sig ind, at den heele Verden skalv og bevede for ham, og efterdi han ansaae en Striid med en Vindmølle af større Importance end de største Sejrvindinger, som Alexander Magnus havde erholdet.

Nogle maaskee ville vel dømmе ilde om denne Dissertation, og ansee den som et Moralsk Kietterie: men hvis de med Agtsomhed læse den fra Begyndelsen til Enden, ville de befinde, at jeg udi den heele Materie er gandske orthodox; thi jeg underskriver alt hvad som Philosophi sige om de Viises Lyksalighed: jeg tvivler alleene om der ere saadanne Helte til, som uden alle Anfægtninger ere følesløse. Jeg tilstaaer gierne, at der er Forskiel imellem Mennesker, og at eet Menneske er, som man siger, dannet af finere Jord end et andet; men jeg veed derhos, at de ere alle dannede af Jord, og at derfor den Fuldkommenhed, som omtales, bestaaer fast udi Philosophorum Indbildning. Og saasom dette er af saadan Beskaffenhed, meener jeg, uden at synde mod Orthodoxien udi Morale, at dette Philosophiske Axioma kand inverteres saa, at man nogenledes kand sige:

Solos stultos esse beatos.

Det er, at Narrer alleene ere lyksalige udi denne Verden.